

BESZÉLGETÉS DÉR ANDRÁSSAL

„Soha nem volt brahista”

VÁRKONYI BENEDEK

A RENDSZERVÁLTÁS MINISZTERELNÖKÉNEK EMLÉKE MÉG KÉT ÉS FÉL ÉVTIZEDDEL A HALÁLA UTÁN IS NAGY VITÁKAT TUD GERJESZTENI. DÉR ANDRÁS FILMRENDEZŐ AZ ANTALL JÓZSEF-PORTRÉSorozAT HARMADIK RÉSZÉNél TART.

• *Egy ilyen dokumentumfilmnek első sorban azok adják a karakterét, akik beszélnek benne. Amikor nekifogott ennek a műnek, volt valamilyen elgondolása arról, milyen Antall-portrét akar megmutatni? Vagy éppen az volt az elképzelése, hogy majd a szereplők határozzák meg ezt a képet?*

Egy posztumusz portréfilm esetében mindenképpen el kell döntenem, hogy kik szólaljanak meg benne. Hiszen az ő élményeik alapján alakul ki a megmutatandó személyiség. Attól függetlenül, hogy én mit gondolok Antallról, azt akartam megmutatni, hogy milyen ember lehetett. Megpróbáltam a háttérbe szorítani magam. A rendszerváltás idején nem Antall József volt a kedvenc politikusom. Jóval később, évtizedek múlva kezdtem értékelni, és a film készítésének folyamatában változott meg igazán a látásmódom. Sokszínű emlékező társaságot akartam összehozni, hogy minél több felől közelíthessem meg Antall személyiségét. Nem a társadalom- és politikatörténeti látásmód volt a legfontosabb, a személyre akartam koncentrálni.

• *Révész Sándor alapos elemző könyvet írt Antall Józsefről, így ő elég sokat tud róla. Ő például miért nem jelenik meg a filmben?*

Olyanokat kerestem meg, akik közvetlen kapcsolatban álltak Antall Józseffel. Debreczeni József – aki szintén írt róla – a közelében volt. Révész azért nem akartam megszólaltatni, mert akkor egy másik történet kerekedett volna ki. A könyvét természetesen olvastam. Olyanokkal akartam beszélni, akik a közelében voltak, és akár pozitív, akár negatív volt a véleményük, nem akartam befolyásolni őket. Ezekből a mozaikos reflexiókból akartam fölépíteni egy Antall-képet, és

a néző ezekből majd eldönti, hogy mit gondol róla. Történést azért nem kértem föl, mert nem akartam „okoskodni”; súlyozni kellett volna, hogy elfogult-e vagy nem, és a mai viszonyok közepette nincs is elfogulatlan történet. És ha polémia alakul ki, akkor az már nem Antallról szól.

• *Az efféle dokumentumfilmek az első megközelítésben mindig problematikusnak tűnnek, mert az ilyenekben rendszerint csak beszélnek és esetleg megjelennek bennük dokumentumok. Itt viszont „jó pofa”, groteszk animációkkal találkozunk, amelyek kicsit ellentétesek Antall karakterével. Mi volt velük a szándéka? Oldani akarta a főszereplő és a téma komolyságát?*

Mindig problematikus, amikor sorjázunk az információk, emberek beszélnek, könnybe lábadt szemmel vagy komor arccal, jönnek a képsorok, fényképek. Ebben nem túl sok invenciót látok. Ezek az elemek fontosak, de ilyenkor az a kérdés, hogyan lesz ebből mégis film. Ekkor jutott eszembe – persze alkalmazták már mások is –, hogy próbáljuk meg az egészet feldobni egyfajta animációval. Tegyük játékosabbá. Fialat kreatív animációsok valósították meg az elképzeléseimet. Mindez szerintem nem mond ellent Antall egyéniségének. Végtelenül jó humoros volt, ironikus is tudott lenni, olykor pedig kíméletlenül szarkasztikus.

• *Tehát ez nem afféle ellenpont akart lenni, hanem aláhúzza egy tulajdonságát?*

Is-is. Valójában én is humortalan embernek éltem meg a kilencvenes évek elején. Inkább tanár, aki valamilyen eltartó göggel intézi az ügyeket. Menet közben jöttem rá, hogy ez nem igaz. Persze ez csakugyan ellenpont is. Ezért is indul az egész a *Kacsamesékkel*, amely Antall halálhírének bejelenté-

sével megszakad. Azt az epizódot azután soha nem is vetítették le. Ezzel a kicsit pimasz, blaszfémikus gesztussal föl akartam hívni a néző figyelmét arra, hogy nem biztos, hogy ez olyan portré lesz, amilyenre számít. Azok, akik akkor emiatt nem nézhették végig a *Kacsameséket*, később, felnőttként facebook csoportot is létre hoztak. Arra gondoltam, hogy így talán ez a korosztály is odafigyel majd Antallra.

• *Volt egy közönség, akiknek meg akarta mutatni Antallt? Amely már egy későbbi generáció, amely akkor még nagyon fiatal volt?*

Létezik a média által bemutatott ember, akiről azt hisszük, ő az, de azután kiderül, hogy felületesek vagyunk. Azt gondoltam, próbáljunk meg a felszín alá menni. Antall az én életemnek is nagyon fontos része volt, és az az időszak a mai napig hullámokat vet. Ha a mai politikai helyzetet akarjuk megérteni, akkor vissza kell mennünk 1985-ig, az ellenzéki csoportok monori találkozójáig. Így ki lehet már valamit bogozni, hogy mi is volt az együtt gondolkodás és mi vezethetett a szakításhoz. Mi volt az, amiben Antall konszenzust próbált megteremteni, milyen kompromisszumokat kellett kötnie. Ma elképesztő mondatok hangzanak el róla: egyfelől hazaáruló, ő árusította ki az országot, másfelől nagy formátumú politikus, európeai egyéniség, neki köszönhetjük, hogy Magyarország Európa térképén maradt. És akkor hol az igazság? És milyen ember az, akit ilyen szélsőségesen ítélnék meg?

• *Kereste ezt az igazságot a filmben, vagy azt akarta, hogy minden szereplő mondja el, amit akar, azután a néző majd kihámozza a saját igazságát?*

Nem tudtam tökéletesen megvalósítani ezt az eredeti elképzelésemet, mert naivan álltam a történethez. Azt hittem, hogy ma már mindenki szívesen beszél róla.

• *Volt olyan, aki nem akart beszélni róla?*

Nagyon sokan. Jelentős politikusok, akik még ma is élnek, nem voltak hajlandók kamera elé ülni.

• *Mi volt az indokuk?*

Sokféle. Érdekes volt látni, ki hogyan próbált meg kitérni. Volt, aki azt mondta, hogy még nincs itt ennek az ideje, nincs elég információja Antallról. Volt, aki azért nem nyilatkozott, mert visszavonult a politikai élettől. Más azt mondta, valamikor majd szeretne róla részletesen írni, és ezért nem beszél. Másnak

személyes oka volt erre, túl közel érezte magát hozzá.

• *Egy ilyen film készítője azt érezheti, hogy viszonylag szűkek a lehetőségei, és a megszólalók*

köre is viszonylag szűk. Ugyanakkor azt is érezheti, hogy nagyon nehéz kordában tartani az egész anyagot. Melyik esettel találta szemben magát?

Egyfelől azt éreztem, hogy nagyon sokan vannak, és biztosan olyan is volt, aki beszélt volna, de én nem szólítottam meg. Ugyanakkor rengeteg anekdotát meséltek, amelyek nem fértek bele a filmbe. Az is megkötöttséget jelentett, hogy televíziós terjedelemben kellett gondolkodnom, ezért le kellett vágni „élő részeket”. Eddig három rész készült el, de nem szeretném a taxis blokádnál befejezni. Még két részt tervezek.

• *A taxisblokádnak csakugyan nagy teret kapott, de nincs szó például a médiaháborúról. Az a folytatásban lesz?*

Igen. A taxisblokádnak azért ilyen hangsúlyos, mert akkor majdnem megbukott a kormány. Krízishelyzet volt, ugyanakkor személyes krízis is, mert Antall éppen akkor volt kórházban, akkor fedezték föl, hogy rákja van, és szembe kell néznie ezzel a helyzettel is. Egy antik drámát lehetne megírni abból, ami akkor történt. A másik tragédiája a Göncz Árpáddal való kapcsolata, a barátságuk, és azután a politikai szembefordulásuk.

• *Antall maga miért szerepel viszonylag keveset? Különösen ahhoz képest tűnik ez föl, hogy nagyon sok beszédet mondott. Ez is része volt az elképzelésnek?*

George Bush és Antall József

(Washington, 1990 október)

Nem az volt a fontos, hogy őt idézzem, hanem hogy mit mondanak róla.

• *Attól nem félt, hogy az egész film túlságosan súlyos, drámai lesz, Antall sorsa miatt is?*

A megismerés nem olyan, mint egy Monty Python film. Vannak megrázó pillanatok, el kell gondolkodni. Vállalom, hogy súlyos.

Ugy érzi, hogy végül is sikerült a véleménymondás szándéka nélkül valamilyen egységes képet fölmutatni Antallról és a koráról?

Kérdéseket akartam provokálni. Kicsit meg akartam mozgatni az állóvizet. Ha valaki megnézi ezt a filmet, akkor remélem, megmozgatja, visszagondol arra, hogyan is volt, és a saját szubjektív történelemszemléletét összeveti vele. Az is lehet, hogy kicsit újra gondolja az egészet. Ugyanakkor azt gondolom, hogy elég egységes a kép, mert sok felől próbáltam megközelíteni őt. Barátai, rokonai, ellenfelei szólalnak meg a filmben. Dicséretnek veszem, ha egy nagyon jobboldali beállítottságú ember nézi meg, és azt mondja, mintha az SZDSZ rendelte volna meg a filmet. Egy másik jobboldali azt mondhatja, nagyon örülök, hogy megszólalnak az ellenfelek, mert az ő szájukból hitelesebben hangzik a dicséret. Így kirajzolódik ennek az embernek a drámája; az, hogy milyen apa, milyen tanár, milyen főnök volt miniszterelnöksége előtt. Ezekről az emberek semmit nem tudtak. Nem rehabilitálni akarom őt, mert nincs is szüksége rá, csak meg akartam

mutatni az embert a politikusi motivációk mögött. Azt, hogy milyen kulturális örökséget kapott, miből táplálkozott, mi volt a szemlélete, amit érvényesített.

• *Gondolom, az is szándéka volt, hogy aki megnézi ezt a filmet, utána kicsit mást gondoljon Antallról, mint korábban. Amikor elkészítette az első három részt, akkor változott a saját véleménye is Antallról a saját filmje után?*

Igen, nagy utat jártam be. Sok problémám volt a 1989-93 közötti Antall-lal. Nem foglalkoztam vele behatóan, én is egy kicsit felületes voltam, annak ellenére, hogy akkoriban a Fekete Doboznak voltam a munkatársa. Az Ellenzéki Kerekasztalnál is nagyon sokszor megfordultam, forgattam (ott figyeltem fel Antall erős személyiségére, intelligenciájára). Ismertem a demokratikus ellenzéket, a fideszeseket is, és 1988-tól kezdve ott voltam a tüntetéseken. De Antall ezekben nem vett részt, olykor azt is a szemére vetik, hogy szalonforradalmár vagy szalonreformer volt. Ő ezt vállalta is. Soha nem volt brahista. Viszont a Hálózatot, az SZDSZ-t kicsit brahistának tartotta, és azt mondta, reformer módon, a jogállamiság keretén belül próbáljunk meg haladni, változtatni. Nekem is sokkal szimpatikusabb volt az, hogy most forradalmárok vagyunk. És ahogyan beszélgettem, utánanéztam a dolgoknak, egyáltalán tisztában lettem az akkori helyzettel, erősen megváltozott az Antall képem. Számomra ezek nagy rádöbbenések voltak. Nyilván ehhez hozzátartozik annak a harminc évnek a vihara is, amit azóta megéltem. Nagyon fontos szempont volt az is, hogy nem akartam aktuálpolitikálni a filmben. Minden olyan szempontot, ami aktuálpolitikai perspektívát hozott volna be, igyekeztem kizárni. Ezeket mind lemetesztem. Mindazonáltal azt gondolom, hogy az a világgép, ami Antall körül kirajzolódik, egyben a jelenre is reflektál közvetetten. Antall kijelölt egy utat, volt egy eléggé markánsan megfogalmazott szándéka, és ma ki-ki eldöntheti, hogy azon az úton járunk-e.

• **ANTALL JÓZSEF 1315 NAPJA** – magyar portréfilm, 2017-. Rendezte: **Dér András**. Írta: **Dér András** és **Zurbó Zsófi**. Kép: **Csukás Sándor**. Zene: **Fábián Gábor**. Hang: **Bányay Gábor**. Vágó: **Kende Júlia**. Riporter: **Benyó Rita**. Szakértő: **Tóth Eszter Zsófia**. Producer: **Muhi András, Ferenczy Gábor**. Támogató: **Médiatanács**. Gyártó: **Focusfox**. 3x60 perc.